

VALOAREA PEIORATIVĂ A SUFIXULUI *-aticus*

DE

FL. DEMETRESCU

În limba latină sufixul *-aticus* formează adjective. Rolul lui este de a indica, în general, ideea de *apartenență*. Aplicat la substantive nume de lucruri, adjectivul format cu acest sufix înseamnă ceea ce este propriu cuiva, ceea ce este caracteristic, care aparține cuiva, iar la nume de persoane desemnează pe posesorul unei calități, unei dispoziții, unei aptitudini.

De exemplu : *pirus siluaticus*, înseamnă păr care aparține pădurii, de pădure, sălbatic, iar *homo siluaticus*, omul care trăiește în pădure, care este sălbatic.

Sufixul este împrumutat probabil în latină din limba greacă¹, unde se prezintă sub forma *-τικός* și este o dezvoltare a sufixului de origine indo-europeană *-ko-*. Atașat de preferință substantivelor cu tema în *-ι-*, printr-o falsă despărțire sufixul a devenit *ι-κό-ς*, iar de la temele în dentală (de tipul *μάθημα*, gen. *μαθήματος*, tema *μαθηματ-*), tot printr-o falsă despărțire își adaugă și acest element, ajungând *τ-ι-κό-ς*.

Sufixul *-ικός*, *-τικός* este foarte productiv în limba greacă². Cu acest sufix apar mai întâi adjective de la nume de orașe și de popoare, care indică *lorul* căruia îi aparține cineva, locul de unde își ia originea. Găsim în Homer adjective ca : *Ἀχαιικός*, cel care locuiește în Ahaia, din Ahaia, sau *Τρωικός* cel care locuiește în Troia, din Troia. De asemenea indică locul de unde provine cineva și adjectivele *ἐξωτικός*, care locuiește afară, din afară și *πολιτικός*, care locuiește în cetate, care aparține, care ține de viața cetății și altele.

Mai frecvent este folosit sufixul pentru a arăta ideea de *apartenență*.

De exemplu : *ἀρχικός*, derivat de la *ἀρχή*, înseamnă care aparține autorității sau comandantului, care ține de autoritate, care se referă la autoritate (*ἀρχικὸν γένος* = neam regesc), *βασιλικός*, care se referă la rege, regesc, *τυραννικός*, care se referă la tiran, tiranic, și altele.

Cu același sens de apartenență este întrebuințat sufixul și în altă domenii, ca de pildă în vocabularul tehnic și științific. O importantă contribuție a avut

¹ Stolz-Schmalz, *Lateinische Grammatik*, bearb. M. Leumann, München, 1928, p. 230.

² P. Chantraine, *La formation des noms en grec ancien*, Paris, 1933, p. 385.

acest sufix și la formarea vocabularului filozofic. Iată numai câteva exemple din aceste domenii.

βαλανευτικός, de la βάλανευτής, înseamnă ceea ce este în legătură cu baia, care aparține băii. *Η βαλανευτική (subînțeles τέχνη) este meșteșugul de a pregăti baia.

μαθηματικός, derivat de la μάθημα, are sensul de ceea ce se referă la științele matematice, matematic.

πραγματικός, de la πράγμα, înseamnă ceea ce se referă la acțiune, pragmatic.

δωγματικός, de la δόγμα, înseamnă ceea ce se referă la doctrină, la dogmă, dogmatic etc.

Din sensul de apartenență s-a dezvoltat sensul care arată aptitudinile, dispozițiile și calitățile unei persoane¹. Cu această valoare sufixul este folosit, îndeosebi, de sofști, sub influența cărora s-a dezvoltat foarte mult. Adjective ca : δημολογικός, care vorbește poporului, δοξοπαιδευτικός, care formează judecata, μαθηματοπωλικός, care-și vinde știința, sînt numai câteva exemple din cuvintele create de sofști. Fiind întrebuițat atît de des de sofști, Aristofan, adversar al sofștilor, folosește sufixul pentru a-i ironiza.

De pildă, în piesa *Cavalerii*, v. 1375—1381, în numai câteva rînduri poetul acumulează multe adjective derivate cu acest sufix pentru a parodia limba unor intelectuali pretențioși și în special limba sofștilor : συνερτικός, care are ușurința în înlănțuirea argumentelor, περχντικός, capabil să îndeplinească o acțiune, să tragă concluzii, γνωμοτυπικός, capabil să nascocască imediat maxime, κρουστικός, care este răsunător, καταληπτικός, capabil să înțeleagă, și altele. Cuvintele acestea nu conțin prin ele însele un sens peiorativ, dar din îngrămădirea lor în câteva rînduri și din așezarea lor în vers rezultă o parodiare.

De asemenea, în *Norii*, Aristofan scoate efecte comice din folosirea adjectivelor în -ικός, -τικός. În versul 483 Socrate, adresîndu-se lui Strepsiade, îl întreabă dacă are ușurință la memorizare, folosind expresia : ἤ μνημονικός εἶ ; Strepsiade îi răspunde simplu : πάνυ μνήμων. La fel în piesa *Viespile* (v. 1122—1246), în scena în care tînărul Bdelycleon încearcă să-și instruiască tatăl, autorul întrebuițează un mare număr de adjective derivate cu acest sufix, dîndu-le o coloratură de parodiare.

Sufixul grec s-a răspîndit în limba latină, în general, prin intermediul cuvintelor împrumutate din grecește, adaptate fonetismului latin. S-au introdus în limba latină atît adjective în -τικός, cît și substantivele de la care derivă. S-au împrumutat în special termeni din domeniul filozofic și științific, de care se simțea nevoie în limba latină.

Iată câteva exemple de cuvinte grecești derivate cu acest sufix împrumutate în limba latină :

mathematicus, folosit din epoca clasică de Cicero și Vitruvius, atît ca adjectiv, cît și ca substantiv. *Mathematicae artes*, Vitr., I, 1, științele matematice. Ca substantiv înseamnă matematician, Cic., *De orat.*, 1,3, iar la Tacit, *Hist.*, I, 22, este folosit pentru a desemna pe astrologi ; la fel Iuvenal, 14, 243.

pragmaticus, care are experiență. Cicero, *Or.*, 1, 59 îl folosește ca substantiv, cu sensul de oameni cu mare experiență oratorică. Cuvîntul s-a specializat în latina tîrzie în limbajul juridic, de ex. *pragmatica sanctio*, Codex Iustin., 2, 10.

¹ De ex. ἐνθουσιαστικός arată pe cel dotat cu entuziasm.

grammaticus, de gramatică, gramatical : *ars grammatica*, cf. *Ad Herenn.*, 4, 12, 17 ; *Quint.*, *Inst.*, 1,5, 54. Ca substantiv înseamnă erudit, gramatic, filolog : *Grammatici certant*, *Hor.*, *Ep.*, I, 19, 40 etc.

În epoca tîrzie au fost folosite în literatură și alte adjective împrumutate din grecește, ca : *acroaticus* (gr. ἀκροατικός), *acrobaticus* (gr. ἀκροβατικός) *chromaticus* (gr. χρωματικός), *probativus* (gr. προβατικός), *schismaticus* (gr. σχισματικός) etc.

Tot din grecește au fost împrumutate și adjectivele derivate de la nume de boli, desemnînd persoanele care suferă de aceste boli :

sciaticus (gr. ἰσχιαδικός), bolnav de sciatică, sciatic, întrebuințat din epocă tîrzie.

asthmaticus (gr. ἀσθματικός), care are respirația scurtă și întretăiată, care suferă de astmă, astmatic. *Plin.*, 20, 21, 84.

pneumaticus (gr. πνευματικός), care se referă la aer, la suflu, la respirație, astmatic.

hepaticus (gr. ἥπατικός), care suferă de ficat, hepatic, întrebuințat de *Plin.*, 20, 14, 55 ca substantiv.

De asemenea *phlegmaticus* (gr. φλεγματικός), *trachomaticus* (gr. τραχωματικός) etc.

Prin urmare, observăm că în limba latină, la cuvintele împrumutate din grecește, sufixul se menține în forma lui originală *-τικός*, lat. *-ticus*. Totodată, precizăm din nou că adjectivele din această categorie sînt folosite în limba literaturii foarte rar și numai în epocile postclasică și tîrzie. Sufixul însă este constatat în limba latină de la începutul literaturii. Cum cultura romană s-a dezvoltat sub influența celei grecești, se poate face ipoteza că sufixul grec *-τικός* a fost adăugat la substantivele latine cu tema în *-a* și prin falsă despărțire a devenit *-aticus*, care a putut fi folosit apoi și la substantive de altă temă.

În felul acesta, de la *umbra* s-a format *umbraticus*. Adjectivul înseamnă care aparține umbrei, de umbră, umbros. *Umbraticae litterae*, *Plin.*, *Ep.*, 9, 2,3, scrisoare scrisă în liniște, acasă.

De la *silua*, a derivat *siluaticus*, cu sensul de care aparține pădurii de pădure, sălbatic. Este un termen folosit des în economia rurală, de ex. *siluaticae falces*, *Cato*, *R.R.*, 11, 4 și *Varro*, *R.R.*, 1, 22,5 topoare de pădure, *siluaticus mus*, șoarece de pădure, *Plin.*, *H.N.*, 30, 8, 2.

De la *coena*, s-a creat *coenaticus*, relativ la cină, *coenatica spes*, *Plaut*, *Capt.*, 3, 1, 36, speranța de a fi invitat la masă.

La fel : *uialticus* (provenit de la *uia*) *Plaut*, *Bach.*, 1, 1, 61, relativ la drum, *uineaticus* (de la *uinea*) *Columel.*, 7, 3, 11, relativ la vița de vie, *aquaticus* (de la *aqua*) *Plin.*, 11, 37, 47, care trăiește în apă, de apă, *Ov.*, *Mel.*, 2, 83, aducător de ploaie, *cauaticus* (format de la *caua*) *Plin.*, 8, 39, 59 și 30, 6, 15 care este născut, care trăiește în peșteri, *fluuiaticus*, *Vitr.*, I, 2, *Columel.*, 8, 15, 3, de fluviu, *uillaticus*, *Plin.*, 23, 1, 17, *Varro*, *R.R.*, 3, 93, de țară și altele.

Ținînd seama însă că adjectivele și substantivele cu sufixul *-τικός*, de care am vorbit la început, au fost împrumutate tîrziu din limba greacă și întrebuințarea lor a fost limitată, se poate emite și o altă ipoteză, anume că formarea sufixului *-aticus* este proprie limbii latine, prin adăugarea sufixului latin *-icus*, de uz general, la cuvinte de tipul lui *uenatus*, substantiv de origine verbală, sau la *participiile trecute* ale verbelor de conjugarea I. Astfel, de la

uenatus s-a creat *uenat-icus* (de vânătoare) și, prin același fenomen de falsă despărțire, s-a ajuns la sufixul *-alicus*. Tot la fel, de la *erro*, *-are*, participiul trecut *erratus*, s-a format *erraticus* (care rătăcește, rătăcitor), de la *uolo*, *-are*, *uolaticus* (zburător, nestatornic), de la *dono*, *-are*, *donaticus* (care este dat în dar) etc.

Ipoieza cea mai probabilă este că limba latină, ca dialect indo-european, a moștenit sufixul *-ko-* și cu mijloace proprii l-a dezvoltat. Începînd din epoca clasică și datorită împrumuturilor din limba greacă din vocabularul filozofic și științific sufixul a fost întărit și folosit mai des.

După cum reiese din exemplele date mai sus, sufixul *are* și în limba latină valoarea de a exprima apartenența. Sufixul latin nu are însă aceeași mare dezvoltare ca sufixul *-τικός* din limba greacă. În general, el nu apare în limba literaturii clasice, ci se întâlnește mai ales la scriitori care folosesc limba vorbită, ca Plaut, Vitruvius, Varro și alții.

În cadrul limbii latine, pornind de la sensul de apartenență, sufixul *-alicus* adaugă la sensul unor adjective o nuanță deosebită. Este vorba de nuanța peiorativă pe care au luat-o unele adjective derivate cu acest sufix. Folosirea sufixului cu această nuanță a fost înlesnită de faptul că derivatele de la nume de boli sînt formate tot cu acest sufix (ca *hepaticus*, *scialicus*, *pneumaticus* etc.).

Iată cîteva exemple în sprijinul afirmației că sufixul *-alicus* este întrebuințat în latină și cu valoare peiorativă :

Fanalicus este adjectivul derivat de la *fanum* (templu). n prima lui accepție înseamnă tot ceea ce este în directă legătură cu templul, ceea ce provine de la divinitate, ceea ce este inspirat. *Fanalia pecunia* sînt bani care aparțin templului, bani consacrați pentru întreținerea templului. *Fanalicum carmen* este un cîntec inspirat (T.L., XXXVIII, 18, 9). *Fanaticus* se specializează pentru a desemna pe slujitorii templelor, îndeosebi pe cei ce aparțin cultelor străine. Preoții zeiței Bellona, Cybela, Serapis, care în timpul ceremoniilor dansau în delir în jurul statuii zeiței, în sunete și strigăte asurzitoare. sînt numiți *fanatici* (Iuv., II, 112).

Din această pricină înțelesul cuvîntului evoluează spre peiorativ, desemnînd pe cel care, asemănător preoților, e cuprins de delir și prin aceasta e socotit atins de boală și nebunie. *Ingens multitudo, facibusque ardentibus collucens, uelul fanatico instincta cursu . . . in hostem ruil.* « O mare mulțime, strălucind din pricina torțelor care ardeau, ca dusă de furie, se năpustește asupra dușmanului » (T.L., IV, 33, 2).

Și Cicero îl întrebuințează cu valoare peiorativă, vorbind despre stoici, pe care-i numește filozofi superstițioși și aproape nebuni : *Isti philosophi supersitiosi et paene fanatici* (Cic., *Div.*, 2, 57, 118).

Și la Horațiu adjectivul este folosit cu deplin înțeles peiorativ, alături de *error*. *Fanaticus error* înseamnă delir (Hor., *Ars poetica*, 454).

Tot cu valoare peiorativă îl folosește și Quintilian : *Eliam frequens eius nutus non caret uilito, adeo iactare et comas excipientem rolare, fanaticum est.* « Nici înclinarea continuă a capului nu e fără greșală (pentru orator), însă clătinaarea și rotirea lui în toate direcțiile, scuturînd părul, este un gîst de nebun ».

Lymphaticus apare mai întii ca termen tehnic din limbajul medical, însemnînd hidrofoib, maniac, nebun : *Helleborum medetur melancholicis, insa-*

nientibus, lymphaticis. « Eleborul îi tămăduiește pe melancolici, pe nebuni, pe cei în delir » (Pun., H.N., 25, 5, 25). Apoi, prin apropiere de cuvîntul grec νομφόληπτος, stăpînit de nimfe, în delir, ajunge să însemne și el stăpînit de nimfe, nebun, furios, ca și *fanaticus*.

Lymphaticus error înseamnă nebunie ;
lymphatica somnia înseamnă delir ;
lymphaticus pavor înseamnă panică ;
lymphaticus ritus înseamnă obicei de om nebun.

De la înțelesul medical al cuvîntului *lymphaticus*, de agitat, nebun, îl găsim întrebuițat de Plaut, în ironie, alături de *nummi* (bani). *Nummi lymphatici* sînt bani care nu mai au astîmpăr, care nu se mai pot stăpîni și vor să iasă imediat din buzunar. Plaut, *Poen.*, 1, 2, 132.

Lunaticus, adjectiv derivat de la *luna*, înseamnă sub influența lunii, cu idei bizare, maniac, ciudat, lunatic. *Mancipium lunaticum* Paul., *Dig.*, 21, 143, sclav care umblă fără rost. În limbajul medical *lunaticus oculus* înseamnă ochi bolnav, care are vederca tulbure. Veg., *Vel.*, 2, 18.

Dianaticus, derivat de la *Diana*, înseamnă lovit de *Diana*, sub influența Dianei, apoi, fără judecată, nebun, dement, de unde în romînește *zănatic*.

Umbraticus, derivat de la *umbra*, despre care am văzut că este folosit în sens propriu, ajunge să arate pe cel care se complăce în umbră, inactiv, lipsit de energie, leneș. Cu această valoare îl întrebuițează Plaut : *Quid ego nunc faciam? Quid refert fecisse regibus ut me oboedirent, si hic me hodie umbraticus deriserit?* « Ce să mă fac acum? La ce-mi folosește că am făcut pe regi să mă asculte, dacă acest leneș își ride acum de mine? » (Plaut, *Curculio*, 555). *Umbraticus doctor* este profesorul pedant care nu cunoaște adevărata viață, ci se limitează la învățăturile date de școala retorică, rupte de viață : *Nondum umbraticus doctor ingenia deleuerat...* « Vreun învățăcel mucezit în școală nu destrămase încă talentul... » (Petron., *Sat.*, II, 4). *Umbratica uita* este o viață retrasă, singuratică, solitară. Quintilian o critică, punînd-o în opoziție cu o viață activă, trăită în plină lumină și activitate. *Ante omnia futurus orator, cui in maxima celebritate et in media rei publicae luce uiuendum est, assuescat iam a tenero non reformidare homines, neque illa solitaria et uelut umbratica uita pascere.* « Mai înainte de orice viitorul orator, chemat să trăiască în plină activitate și lumină, trebuie să se obișnuiască încă de tînră, să nu se înpăimînte de oameni și să nu pălească într-o viață singuratică și retrasă » (Quint., *Inst. orat.*, I, 2, 17—18). *Umbratica negotia* sînt preocupări care se pot rezolva în interiorul casei, fără prea mare greutate, cu aceeași nuanță peiorativă de rupere de viață reală.

Silualicus, cu sensul propriu de care aparține pădurii, de pădure, ajunge cu sens peiorativ, cînd se referă la persoane și indică pe cel crescut în sălbăticie, nedomesticit, grosolan, necioplît, pădureț. *Homo silualicus* — om sălbatic.

Volaticus, cu sensul propriu care zboară, de exemplu *uolatica folia arborum*, sau *uolaticus Pegasus*, ajunge la înțelesul de trecător, fugar și cu sens peiorativ, cînd e vorba de oameni, nestatornic, care trece cu ușurință de la o părere la alta. *O Academiam uolaticam... modo huc, modo illuc!* « O Academie cu idei nestatornice, cînd într-o parte, cînd în alta! » (Cic., *Att.*, 13, 25, 3). *Esse uolaticum et leuem.* « A fi nestatornic și ușuratic » (Sen., *Ep.*, 42).

Cu aceeași nuanță ca și *uolaticus* este întrebuințat și adjectivul *erraticus*. Este folosit ca termen tehnic *erraticae stellae*, Sen., *Quaest. Nat.*, 7, 23, stele călătoare, *erratica Delos*, Ov., *Mel.*, 6, 333, insulă mișcătoare; în botanică se referă la plante agățătoare, iar în limbajul medical, *erratica febris* înseamnă febră neregulată. Folosit pentru a califica nume de persoane arată pe cel care rătăcește, care merge la întâmplare dintr-un loc într-altul, fără un scop precis. *Erraticus homo*, Gell., 9, 2, 6, înseamnă vagabond.

Se constată din aceste exemple că atunci când se redă un sens peiorativ se poate folosi acest sufix, atașat la cuvinte care, în mod obișnuit, nu au valoare peiorativă. Cum acest sufix arată, pe de o parte, apartenența, pe de alta sufixul este întrebuințat pentru a arăta derivate de la nume de boli, sensul peiorativ al sufixului poate rezulta și din această îmbinare.

Sufixul *-aticus* a fost moștenit și de limbile romanice și se folosește cu aceeași dublă valoare : *nepeiorativă* și *peiorativă*. Ne folosim, pentru exemplificare, de limbile franceză și română.

În limba franceză sufixul *-aticus* a devenit *-age*. Spre deosebire de limba latină, el formează îndeosebi substantive.

Fără valoare peiorativă sînt substantivele moștenite din latină, provenind de la forma neutră a vechiului adjectiv latin : *uillaticum* a dat *village* ; *uiaticum* a dat *voyage*.

De asemenea și substantivele create cu ajutorul acestui sufix în cadrul limbii franceze, unde sufixul a ajuns productiv. El se atașează în special temelor verbale, exprimînd, în formă nominală, acțiunea sau rezultatul acțiunii verbului. De exemplu : *blanchir* — *blanchissage* ; *témoigner* — *témoignage* ; *chauffer* — *chauffage* etc.

Tot fără valoare peiorativă se întrebuințează și adjectivele în *-atique*, împrumutate pe cale savantă din limba latină și greacă, la fel ca și cele create în interiorul limbii franceze, în vocabularul tehnic și științific, ca de exemplu : *acrobatique*, *antipatique*, *diplomatique*, *dogmatique*, *mathématique*, *sciatique*, *traumatique* și altele.

Valoarea peiorativă se menține la singurele adjective rămase din limba latină : *sauvage* și *volage*.

Sauvage (lat. *siluaticus*) desemnează pe cel care trăiește în pădure, de ex. *les animaux sauvages*, pe cel care nu e civilizat, trăind fără legi și fără un domiciliu precis, de ex. *peuple sauvage* și, peiorativ, pe cel care iubește singurătatea, pe cel care fuge de societate, care e pădureț, sălbatic : *un homme fort sauvage*.

Volage (lat. *uolaticus*) indică pe cel care schimbă cu ușurință o persoană sau un lucru cu altul, care e nestatornic, ușuratic. *La fortune est volage* : Soarta este schimbătoare. *Ce jeune homme est volage* : Acest tinăr este nestatornic.

Cuvîntul are valoare peiorativă și cînd este întrebuințat ca substantiv, iar în limbajul tehnic denotă lipsa de stabilitate : *navire volage* — corabie care nu are stabilitate ; *boussole volage* — busolă al cărei ac nu are o prea mare mobilitate.

Este de observat că au valoare peiorativă și cîteva adjective luate direct din limba latină cu valoarea lor peiorativă, ca : *lymphatique*, *lunatique*, *fanatique*.

Se mai pot aminti și cîteva substantive, folosite mai ales în limbajul familiar, formate de la teme peiorative, la care sufixul întărește această valoare

peiorativă, ca : *babillage* (de la *babiller*) — flecăreală, sporovăială, *baladinage* (*baladiner*) — trăncăneală, *bavardage* (*bavarder*), cu același înțeles, *comméragé* (*commérer*) — birfeli, scorneli etc., ca și alte câteva substantive derivate de la teme care nu conțin sens peiorativ, de exemplu : *racontage* — vorbe lipsite de sens, trăncăneală, flecăreală, provenit de la verbul *raconter*, fără valoare peiorativă, *marchandage*, derivat de la *marchander* — a face negoț, cu sens depreciativ, târguială, tocmeală și altele.

În limba română, ca și în limba latină, sufixul -atic formează adjective.

Lăsăm de o parte adjectivele intrate în limbă prin intermediul limbii franceze, în diferite domenii ale științei, care păstrează sensul de apartenență.

De asemenea nu ne preocupăm nici de adjectivele create în limba română, cu același sens de apartenență. Adjective ca : *beznatic* — întunecos, umbros, ca bezna, *brumatic* — ca bruma, friguros, rece, *iernatic* — de iarnă, *leșiatric* — ca leșia, cu gust și miros de leșie, *noplastic* — de noapte, *primăvărativ* — de primăvară, fraged, tânăr, *indemnativ* — priceput, *vărativ* — de vară, *vișinativ* — cu gust de vișină, și altele, păstrează sensul propriu al sufixului, indicând asemănarea și apartenența și putând fi întrebuințate și cu valoare poetică.

Pe lângă aceste adjective, limba română oferă numeroase exemple derivate cu sufixul -atic, în care valoarea peiorativă a sufixului este evidentă.

În primul rând sensurile peiorative ale adjectivelor latine sînt preluate și de cuvintele românești : *lunatic*, *fanatic*, *limfatic*.

E ne bună, *lunatică*, umblă ca o zănatică (Pann, P. V., II, 142).

Vasile *umbla* singur, pe uliță, ca un *lunatic*, nici el nu *șlia* încotro a apucat-o (V. Rom., mai 1953, 128).

Cuvîntul a luat o coloratură poetică, însemnînd fantastic, ireal.

Se auzea o muzică *lunatică*... muzică de vis (Eminescu, N. 25).

S-a moștenit de asemenea valoarea peiorativă și în adjectivele care continuă vechi adjective latine, ca de pildă *sălbatic* de la *siluaticus*, cu aceeași evoluție ca și adjectivul latin, și *zănatic*, de la *dianaticus*. Un singur exemplu : a *umbla zănatic* încolo și încoace, fără rost, ca un nebun, este suficient să arate că valoarea peiorativă a lui *dianaticus* s-a moștenit și în românescul *zănatic*.

După modelul lui *zănatic* s-au creat, cu aceeași valoare, adjectivele *zinatic* și *zînatic*, derivate de la *zînă*, însemnînd în puterea zînelor, sub influența lor și de aici întrebuințate cu sens peiorativ, nebun, smintit.

Există și alte formații apărute în cadrul limbii romîne, derivate de la substantive, adjective și adverbe.

Printre acestea iată mai întîi cîteva adjective provenite de la teme peiorative :

- bolindatic* — de la *bolînd* înseamnă nebun, smintit, nerod ;
- buimatic* — de la *buimac* înseamnă năuc, buimăcit, amețit ;
- prostănatic* — de la *prostănac*, înseamnă naiv, simplu, neghiob ;
- tonatic* — de la *toană*.

Sînt însă alte adjective, derivate de la teme nepeiorative, care se pot folosi cu aceeași dublă valoare : *nepeiorativă* și *peiorativă*. Un exemplu bun îl constituie adjectivul *tomnatic*. Derivat de la *toamnă*, substantiv ce nu are

sens peiorativ, înseamnă mai întâi care apare toamna, de toamnă. De ex. mere *tomnatice*, la fel ca și celelalte adjective din aceeași categorie : *primăvăratice*, *iernatice*, *văratice*. Folosit însă pentru a califica pe om, este întrebuițat cu valoare peiorativă. De ex. flăcău *tomnatic*, mătușă searbădă și *tomnatică*.

La fel se poate explica și valoarea peiorativă a adj. : *molatic*. Derivat de la *moale*, înseamnă moale, lin, domol, fără nuanță peiorativă. De ex. « Nici măcar un stirc, cu zborul lui *molatic*, nu trecu deasupra noastră » (Cazaban, V. 31). Întrebuițat pentru a califica persoane, înseamnă fără energie, slab, moliu, leneș, cu nuanță peiorativă : « Mihăiță nu era un căutător de gilceavă... Din contră, era un *molatic*, un fel de lasă-mă să te las, ca toți tinerii crescui pe saltea » (*Conv. Lit.*, XIX, '24).

Din aceeași categorie fac parte și derivatele de la unele teme verbale care nu exprimă nuanțe peiorative când sint folosite pentru a indica acțiuni firești, ca de pildă formații de la verbele : *a zbura*, *a flutura*, *a vîntura*, *a spulbera*, dar care, aplicate la persoane și la manifestările lor, indică lipsa de stabilitate și seriozitate, cu o vădită nuanță peiorativă :

fluturatic și *flușluratic*, derivate de la *a flutura*, care se mișcă dintr-o parte în alta, zburător, trecător, folosit pentru persoane, înseamnă ușuratic, frivol și chiar nebun. « A dat noaptea pe stradă de o ceată de măști care cîntau, țopăiau și chicoteau cum are tinerimea flușluratică obiceiul în carnaval » (Caragiale, S.N. 95).

zburatic, derivat de la *a zbura*, înseamnă iute, sprinten, ager. Nori *zburatici*. « Șarga-i zburatică la fugă ». TDRG. Cu nuanță peiorativă, referindu-se la persoane, înseamnă ușuratic, nestatornic. « Cel care nu se silește la învățătură și-i cu gîndul *zburatic*, aceluia poți să-i zici carne cu ochi, iar nu om » (Filimon, C. 233).

La fel : *spulberatic*, *zvînturatic* și altele.

În sfîrșit, unele adjective sint folosite în limba romînă numai cu nuanță peiorativă. De exemplu : *ușuratic*, *muieratic*, *bătrînatice*, *pălăvratic* și altele.

În rezumat, sufixul are, în toate limbile amintite, la bază înțelesul de *apartenență*, pe care-l menține tot timpul. Sufixul poate fi folosit, așa cum am arătat, pentru a exprima nuanțe peiorative. În limba greacă e folosit cu nuanțe ironice, pentru parodiarea limbii sofistilor. În latină sufixul e mai răspîndit cu această nuanță, iar limbile romanice și mai ales romîna au dezvoltat această latură a înțelesului sufixului, fără a pierde funcția de a exprima apartenența.

ПРЕНЕБРЕЖИТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ЛАТИНСКОГО СУФФИКСА -aticus

РЕЗЮМЕ

В латинском языке суффикс *-aticus* образует прилагательные и выражает принадлежность (то, что свойственно кому-нибудь, то, что характерно, то, что принадлежит кому-нибудь: *niaticus*, *aquaticus*). Прилагательные,

образованные при помощи этого суффикса, могут определять как названия предметов (*pirus siluatica*), так и названия лиц (*homo siluaticus*).

Происхождение суффикса можно объяснить двояко:

Латинский суффикс может произойти от греческого *-τιχός*, очень продуктивного в греческом языке, вошедшего в латинский язык при заимствовании слов из философского и научного языка (*mathematicus*, гр. μαθηματικός *hepaticus*, гр. ἡπατικός). Присоединившись к латинским существительным с основной на *-a*, при неправильном разделении гр. *-τιχός* стал *-aticus*, и впоследствии его можно было соединить с существительным с другой основой (*umbraticus*, *fluviaticus*).

С другой стороны, возможно, что этот суффикс был образован на почве латинского языка прибавлением латинского суффикса *-icus* к причастиям прошедшего времени глголов 1-го спряжения. При таком же неправильном разделении он стал *-aticus*. В этом случае заимствования из греческого языка закрепляли и развивали этот латинский суффикс.

В латинском языке суффикс *-aticus* придает прилагательным, образованным им, помимо значения принадлежности, и пренебрежительный оттенок, происходящий как от иронического употребления этого суффикса (*umbraticus doctor*, *umbratica uita*,) — в греческом языке, Аристофан употребляет, подражая языку софистов, помимо других, тот же суффикс *-τιχός*, — так из того факта, что многие прилагательные с этим суффиксом происходят от названий болезней (*hepaticus*, *asthmaticus*). Такими прилагательными с двойным оттенком являются: *fanaticus*, *lunaticus*, *lymphaticus*, *dianaticus*, *umbraticus*.

Суффикс унаследовался в романских языках с таким же двойным значением (фр. *sauvage*, *volage*; рум. *sălbatic*, *tomnatic*). Некоторые слова в румынском языке всегда имеют пренебрежительное значение (*ușuratic*, *flușturatic*).

LA VALEUR PEJORATIVE DU SUFFIXE LATIN *-aticus*

RÉSUMÉ

En latin, le suffixe *-aticus* forme des adjectifs et exprime l'idée d'appartenance (ce qui est propre à quelqu'un, ce qui est caractéristique, ce qui appartient à quelqu'un : *uaticus*, *aquaticus*). Les adjectifs formés à l'aide de ce suffixe peuvent qualifier des noms de choses (*pirus siluatica*) et des noms de personnes (*homo siluaticus*).

L'origine de ce suffixe peut être expliquée de deux manières différentes :

On fait provenir le suffixe latin du grec *-τιχός*, très productif dans la langue grecque et qui a pénétré en latin par des emprunts de mots appartenant à la terminologie philosophique et scientifique (*mathematicus*, grec μαθηματικός, *hepaticus*, гр. ἡπατικός). Ajouté à des substantifs latins ayant le thème en *-a*, le гр. *-τιχός* s'est transformé, par une fausse analyse, en *-aticus* et c'est ainsi qu'il a pu être attaché à des substantifs ayant un autre thème (*umbraticus*, *fluviaticus*).

Par ailleurs, ce suffixe peut être une formation propre au latin, par l'adjonction du suffixe latin *-icus* aux participes passés des verbes de la 1^e

conj. et qui, par le même phénomène de fausse analyse, est devenu *-aticus*. Dans ce cas, les emprunts du grec ont renforcé et développé le suffixe latin.

En latin, le suffixe *-aticus*, en dehors de l'idée d'appartenance, imprime aux adjectifs à la formation desquels il contribue, une nuance péjorative. Celle-ci dérive d'abord de l'emploi ironique de ce suffixe (*umbraticus doctor*, *umbratica uita*) — en grec Aristophane fait un usage fréquent du même suffixe pour parodier le langage des sophistes —, et ensuite du fait que nombre d'adjectifs formés à l'aide de ce suffixe proviennent des noms de maladies (*hepaticus*, *asthmaticus*). On peut citer de tels adjectifs à double nuance : *fanaticus*, *lunaticus*, *lymphaticus*, *dianaticus*, *umbraticus*).

Les langues romanes ont hérité ce suffixe avec sa double valeur (fr. *sauvage*, *volage* : roum. *sălbatic*, *lornatic*). Quelques mots formés en roumain gardent toujours un sens péjoratif (*ușuratic*, *flușturatic*).
